

ETHOSUL NEUTRALITĂȚII ȘI ETHOSUL ORIENTĂRII

Sorin Lavric

TEXT

équivalences

arguments

1.2003

EDITION: ADRIAN REZUŞ & SORIN VIERU (eds.)

© 2003 ARGUMENTS [L^AT_EX 2_ε-EDITION]

© 2003 SORIN LAVRIC (Bucharest, Romania) [TEXT]

© 2003 SALVADOR DALÍ ESTATE [LOGO Salvador Dalí: *Centaure*]

© 2003 ÉQUIVALENCES [PDFL^AT_EX – HYPERSCREEN]

This electronic edition is a *non-profit* publication

produced by PDF_TE_X 14.H &

created by L^AT_EX 2_ε with HYPERREF & HYPERSCREEN

PDF_TE_X14.H © 2001 HÀN THẾ THÀNH

L^AT_EX 2_ε © 1993–2001 THE L^AT_EX3 PROJECT TEAM *et al.*

HYPERREF © 1995–2001 SEBASTIAN RAHTZ

HYPERSCREEN © 2001-2002 ADRIAN REZUŞ [based on PDFSCREEN]

PDFSCREEN © 1999–2001 C. V. RADHAKRISHNAN

TYPESET BY ROMANIAN_TE_X © 1994–2001 ADRIAN REZUŞ

PRINTED IN THE NETHERLANDS – JUNE 9, 2003

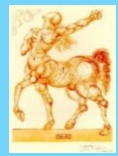

Sorin Lavric

ETHOSUL NEUTRALITĂȚII
ȘI
ETHOSUL ORIENTĂRII

București, 2003

Ethosul neutralității și ethosul orientării⁰

Titlul referatului, cu toate că nu pare să aibă o legătură vădită cu ontologia lui Noica, se referă la una din părțile cele mai importante ale filosofiei sale. Când spun „importantă“, mă gândesc la două lucruri: mai întâi, ethosul orientării îi dă posibilitate lui Noica să găsească o legătură, o punte de unire, între filosofia ființei — cea greacă — și filosofia spiritului — cea germană. Gînditorul român reușește așadar, la capătul unui efort de regîndire a filosofiei tradiționale, să pună în unitate două concepte ce păreau incompatibile: ființa și spiritul. Rezultatul va fi o ontologie construită din perspectiva spiritului uman, cu alte cuvinte o filosofie în care spiritul vorbește despre aceea ființă care i-a dat lui naștere.

În al doilea rînd, abia prin ethosul orientării, sintagma „devenirea întru ființă“, atît de abstractă și de lipsită la prima vedere de sens, începe să aibă un sens pentru viața omului. Fără ethosul orientării, devenirea întru ființă riscă să rămîna un concept strălucitor din punct de vedere teoretic și cu desăvîrșire inoperant din punct de vedere al vieții umane. Fără ethosul orientării, viața omului ar fi în continuare ruptă de problematica ontologiei, iar filosofia lui Noica ar trebui să îndure aceeași obiecție de care

⁰To appear in *Revista de filozofie* (Bucharest). This paper is a preliminary report of work in progress for a PhD Dissertation on the philosophy of Constantin Noica (University of Bucharest, promotor: Prof. Dr. Gabriel Liiceanu). Sorin Lavric (b. 1967) graduated in general medicine (at the *Carol Davila* Institute, Bucharest, 1993) and in philosophy (University of Bucharest, 1996). He is a member of the *Romanian Society for Phenomenology* [*Societatea Română de Fenomenologie*]. His publications include *The Christmas Book* [Humanitas, Bucharest 1997] a translation from Martin Heidegger [*Parmenide*, Humanitas, Bucharest 2001; in collaboration with Bodgan Mincă], a series papers on the philosophy of Constantin Noica, etc.

au avut parte toate sistemele ontologice: că sînt impresionante ca edificii conceptuale, dar că nu au nici o legătură cu viața fiecăruia dintre noi. Prin ethosul orientării, Noica întîmpină această obiecție, arătînd că ontologia privește pe fiecare om, în măsura în care el este ființă rațională, și că pînă și cel mai ignorant om de pe acest pămînt aspiră către ființă, chiar dacă acest lucru se petrece fără știrea lui. Toți aspirăm spre ființă, chiar și cei mai abjecți sau mai idioți dintre noi, și nici unul nu poate scăpa din sensul acestei aspirații spre ființă, nici măcar cei care și-au făcut un titlu de noblețe din a spune că viața omului și lumea aceasta nu au nici un sens. Dar să nu anticipăm.

Conceptul de „ethos al neutralității“, ca și cel complementar de „ethos al orientării“ are nevoie, pentru a fi lămurit, de cîteva explicații preliminare. Simplificînd pînă la limita acceptabilului, ontologia lui Noica înseamnă regîndirea din perspectivă proprie a categoriilor și judecăților kantiene și a dialecticii triadice hegeliene. Cu alte cuvinte, Noica păstrează drept cadru de gîndire formalismul categoriilor kantiene, dar modifică relațiile dintre categorii prin introducerea unui punct de vedere propriu. Acest punct de vedere propriu nu este nimic altceva decît *dialectica tematică*. Ceva asemănător întreprinsese Hegel în *Logica obiectivă*, unde descriesese felul în care categoriile lui Kant se transformă treptat, trecînd una în alta pe baza mecanismului implacabil al dublei negații. Asta surprinde la *Logica* lui Hegel, că tabelul kantian este preluat ca atare, fără a fi modificat în alcătuirea lui, ci doar completat cu numeroase alte categorii. Care anume? Cele pe care Hegel a simțit nevoia să le adauge pentru a acoperi fisurile și sincopile dialecticii sale. Dacă la Kant aveam 12 categorii și tot atîtea judecăți, la Hegel numărul lor se apropie de 50, și asta dacă ne mărginim la cele mai importante. În schimb, în *Logica subiectivă*, Hegel preia cele 12 judecăți kantiene ca atare, fără a scădea sau adăuga vreuna. Noica nu insistă asupra acestei ciudățenii, un motiv

plauzibil fiind acela că, spre deosebire de Kant, unde categoriile decurgeau din tabelul judecăților, la Hegel judecățile și figurile silogistice nu decurg din categorii, ci din mișcarea de sine a conceptului în cele trei ipostaze ale sale: individual, particular și universal. Cu toată ciudățenia amintită, rezultatul la care ajunge Hegel este copleșitor: logica lui descrie structura în devenire a lumii, toate categoriile prezente în carte fiind trepte ale devenirii lumii. În optica hegeliană, lumea în devenire este o uriașă plasă de categorii aflate într-o înlănțuire implacabilă și necesară. Categoriile kantiene, care rămân un fel de axă centrală a acestui șuvoi de categorii hegeliene, nu mai sînt forme *a priori* ale intelectului, ci cărămizi ontice ale lumii. Ele au consistență în sine, ele sînt aievea, ele sînt ale lumii, nu ale minții noastre. Ele se mișcă și își văd de înlănțuirea lor indiferent dacă există sau nu o ființă umană, înzestrată cu rațiune, capabilă să cunoască această înlănțuire; omul nu apare decît în *Logica subiectivă*, dar cîtă vreme ne-am aflat în *Logica obiectivă*, procesul se desfășoară fără om și, de altfel, *peste* el. Nimeni nu stă să-l întrebe pe om dacă consimte sau dacă măcar înțelege ce se întîmplă în lume, cu sau fără voia lui, logica obiectivă descrie devenirea lumii, iar această devenire are ca mecanism interior triada dialectică. Se știe prea bine că motorul acestui mecanism triadic este contradicția (*Widerspruch*). Lumea devine pentru că este „roasă“ pe dinlăuntru de contradicții, lumea trebuie să devină, nu are încotro, e ceva care o macină, care nu-i dă pace în intimitatea ei, iar acest ceva e contradicția. La Hegel, contradicția presupune o relație simetrică între două concepte care se neagă reciproc. Unul pe celălalt și invers. În felul acesta contradicția este o relație de opoziție, adică de contrapunere (*Entgegensetzung*) perfect echilibrată, al cărei centru de greutate cade exact la mijlocul distanței dintre cele două concepte care se opun. A spune de pildă că unul din concepte îl neagă pe celălalt într-o măsură mai

mare decît este la rîndul lui negat de celălalt înseamnă a nu înțelege nimic din dialectica hegeliană, o dialectică în care totul se petrece *în mod implacabil*, cu o necesitate căreia pînă și Dumnezeu trebuie să i se supună, o dialectică în care devenirea e imparțială și neutră. Devenirea are loc fără emoții și fără împotriviri, fără preferințe și fără ezități: ea devine pentru că nu are încotro.

Așadar trei lucruri merită a fi reținute în privința dialecticii lui Hegel. Primul: contradicția presupune negație. Dacă un concept îl contrazice pe altul este pentru că îl neagă și nu din alt motiv. Nu se poate închipui la Hegel o contradicție fără negație, adică o situație în care un termen îl contrazice pe altul fără să îl nege. Orice contradicție, orice opoziție, cere negație, iar negația aceasta nu poate fi decît reciprocă, dinspre un termen către celălalt și invers. Al doilea lucru este că la Hegel contradicția e una simetrică, bilaterală, mutuală. Fiecare termen îl contrazice pe celălalt în aceeași măsură în care este la rîndul lui contrazis. Contradicția e perfect echilibrată, balanța nu înclină spre unul din termeni, nu există așadar germeni ai unui eventual dezechilibru între termenii legați prin relația de opoziție. Al treilea lucru este că, la Hegel, devenirea lumii se face în cea mai mare parte în absența omului, ba chiar fără contribuția lui. Omul apare relativ tîrziu în schema devenirii, dar atunci cînd apare, rolul lui e indispensabil. Fără treapta umană a devenirii, spiritul nu ar putea trece de la stadiul de natură la cel de Dumnezeu.

Aceste trei trăsături ale mecanismului dialectic hegelian ne dau prilejul să intrăm direct în ethosul neutralității și al orientării. Spre deosebire de Hegel, Noica poate concepe într-un mod cu totul diferit cele trei trăsături. Să le luăm pe rînd.

Pentru Noica, contradicția nu cere drept condiție obligatorie negația. Doi termeni se pot contrazice fără să se nege reciproc, caz în care, prin înlăturarea negației mutuale,

se ivește posibilitatea ca cei doi termeni să fie legați printr-o legătură de tip univoc, o legătură într-un singur sens, dinspre un termen către celălalt și atît, fără posibilitatea reversibilității. Așa se face că relația dintre termeni nu va mai fi una simetrică, de contradicere reciprocă, de excludere mutuală, ca în relația clasică de tip opozitiv, în care perechea de termeni opuși se exclud reciproc. În cazul acesta, și aceasta e cea de-a doua trăsătură a dialecticii propuse de Noica, contradicția poate fi una univocă: un termen îl contrazice pe celălalt fără a fi la rîndul lui contrazis. De astă dată, contradicția e unilaterală, dinspre unul către celălalt și atît. Se cuvine să precizăm în chip răspicat că această relație de contradicție unilaterală nu este un caz privilegiat de relație între doi termeni pe care am întîlni-o, chipurile, foarte rar în realitate și în privința căreia, dacă ni s-ar cere să dăm exemple, nu am putea găsi decît foarte puține. Aici Noica este foarte clar, subliniind că devenirea lumii se face pe baza acestei relații de contradicție unilaterală și că dacă ea nu ar exista pretutindeni unde avem de-a face cu o devenire propriu-zisă, atunci lumea ar rămîne blocată într-o devenire fără sens, ba mai mult, devenirea însăși s-ar bloca în primul binom antinomic de termeni hegelieni. De fapt, marea lacună a dialecticii hegeliene este că descrie devenirea lumii fără să poată depista un sens chiar înlăuntrul acestei deveniri. Hegel, neputînd să scoată un sens din chiar interiorul acestei deveniri, a fost silită să instituie el unul, cu propria lui minte, postulînd în mod gratuit o țintă a devenirii: cunoașterea de sine a Spiritului Absolut (Dumnezeu). Nimic nu îl îndemna pe Hegel să dea un sens devenirii așa cum reiese ea din dialectica triadică, și lucrul acesta se simte chiar din modul rigid și indiferent în care interacționează între ele categoriile în *Logica obiectivă*. Fiecare o contrazice pe cea complementară și invers, iar relația de contradicție dintre ele este atît de încremenită în echilibrul ei simetric, încît e nevoie de o forță din afară care să miste

procesul devenirii dincolo de cele două categorii. Forța aceea e mintea lui Hegel, iar fără ea întreaga devenire s-ar poticni în prima pereche de categorii; să luăm exemplul hegelian: că ființa și nimicul, contrazicându-se reciproc, pot da naștere unei a treia categorii, care e tocmai cea a devenirii, în loc să se anihilize reciproc (cum ar fi fost de altfel firesc), este un lucru pe care Noica nu îl poate accepta decît gîndind o nouă ipostază a contradicției – *contradicția unilaterală*. Motorul devenirii e contradicția univocă, contradicția într-un singur sens; în realitate nu există contradicție bilaterală, iar dacă totuși există, ea nu e de găsit în devenirea lumii, ci în schemele formale și rigide ale logicii. Logica e forma moartă, inertă și rigidă a dialecticii, iar dialectica nu e invenția unui om, ci mecanismul de evoluție a lumii. Contrazicerea unilaterală este de fapt o contrapunere și nimic mai mult. Unui termen îi contrapun unul altul, primul este contrazis de cel pe care i l-am contrapus. Între cei doi termeni se creează un echilibru precar, un echilibru care mai devreme sau mai tîrziu se va dezechilibra, iar dezechilibrul creat va năzui spre atingerea unui alt echilibru, de această dată a unuia mai stabil, dar care se va dovedi la rîndul lui tot atît de instabil ca și primul. Altfel vorbind, primul termen, pentru a accede la devenire, are nevoie de o contrapondere, de un termen care să-l țină în cumpănă doar atît cît să treacă în alt termen. Termenul în care trebuie să treacă lumea e ființa, dar ca să ajungă la ființă, lumea trebuie să treacă prin tot ceea ce i se opune ființei, adică prin tot ceea ce i se contrapune ființei. Devenirea este tocmai suma termenilor opuși ființei, grupa termenilor prin care se cere să treci pentru a ajunge la ființă.

În fond, acesta e gîndul cel mai subtil al filosofului român: devenirea, înțeleasă ca mișcare avînd un sens, nu poate fi gîndită decît cu ajutorul contradicției unilaterale. Contradicția bilaterală blochează totul, chiar și devenirea oarbă (lipsită de sens),

în perechi de termeni sudați într-un perfect echilibru al contrazicerii reciproce. Iar Hegel, deși a descris o dialectică al cărei motor este, chipurile, contradicția bilaterală, el a gîndit conform schemei contradicției unilaterale. În literă, Hegel vorbește de contradicția reciprocă, în spirit însă, ceea ce el teoretizează și descrie e contradicția unilaterală. Cu alte cuvinte, Hegel a gîndit după alte scheme decît cele pe care a pretins că le-a urmat. Iată un exemplu strălucitor de gînditor căruia propriile resorturi ale gîndirii îi rămîn ascunse și care, atunci cînd i se cere să prezinte aceste resorturi, vorbește de cu totul altele decît cele adevărate. Exemplul nu e singular, Noica dînd în aceeași carte exemplul, tot atît de impresionant, al lui Kant. Acesta, cînd e să înfățișeze criteriul care a stat la baza alcătuirii fiecăreia din cele patru clase ale tabelului de categorii, afirmă că primele două categorii se obțin printr-o dihotomie apriorică și că cea de-a treia e rezultatul sintezei primelor două. În realitate, nu acesta a fost criteriul de alcătuire a claselor, ci dialectica tematică de tip circular, aceeași care l-a ghidat și pe Hegel în scrierea *Logicii* sale.

E cît se poate de îndreptățit să ne îndreptăm undeva vrea să ajungă Noica atunci cînd teoretizează contradicția unilaterală. Gîndul lui, pe care îl mărturisește de altfel cîteva zeci de pagini mai încolo, este de a putea susține existența unui sens al devenirii lumii și, implicit, al vieții umane. Nu e locul aici să descriem cei patru pași ai dialecticii tematice, de altminteri acest lucru l-am întreprins în primul referat din acest ciclu. În mod succint, amintim că schematic cei patru pași pot fi înfățișați astfel: temă–antitemă–teză–temă. Se constată cu ușurință că procesul se petrece în cerc, se pornește de la o temă inițială pe care o vom regăsi în mod concret abia la sfîrșit. Exemplificînd cu ajutorul cercului dialectic cel mai cuprinzător, schema anterioară arată astfel: ființă–devenire–devenire întru ființă–ființă. Devenirea contrazice ființa,

dar ființa nu contrazice devenirea; se creează astfel un echilibru precar între cei doi termeni, un cvasi-dezechilibru în fond, iar acest dezechilibru tinde spre o stare mai stabilă, ce nu poate fi obsinută decît prin ivirea din interiorul dezechilibrului a unei noi tendințe sau, cum spune Noica, a unei noi teze: devenirea întru ființă. Devenirea întru ființă este treapta care va da posibilitatea echilibrului precar de la început, dintre ființă și devenire, să se transforme într-o stare stabilă, cea a ființei. Întrebarea care se ivește firesc este de ce ființa a avut nevoie să-și creeze un echilibru precar prin punerea sa în cumpănă cu devenirea, pentru ca apoi să ajungă la ea însăși prin intermediul treptei intermediare a devenirii întru ființă. Ființa se regăsește pe sine pe seama unui ocol a cărui formă cea a unui cerc. De ce? Singurul răspuns pe care îl dă Noica acestei întrebări este că ființa are două înțelesuri: 1. ființa din lucruri, și 2. ființa în genere; scopul lumii e ființa în genere, dar la ea nu se poate ajunge decît plecînd de la ființa din lucruri. Iar pe aceasta cînd o cauți, o găsești mai întîi ca pe o lipsă, ca pe un gol. Ființa se retrage parcă din lucruri atunci cînd o cauți, ea nu poate fi găsită imediat. Și pentru că ființa nu ne e dată în chip nemijlocit, e nevoie de o mijlocire către ea; această mijlocire către ea e chiar procesul dialectic de mai sus, un proces pe care îl parcurge spiritul omului. Această dialectică este una orientată, una în care teza tinde către temă. „Nu există indiferență în ea“, scrie Noica (*Devenirea întru ființă*, p. 134, Humanitas, 1998). Și cum rațiunea umană este prinsă în această dialectică, ea însăși va căpăta o orientare; în cadrul unei asemenea dialectici o gîndire nu poate fi neutră: „Gîndirea neutră însă înseamnă tocmai această întoarcere din drum, pendularea logică între *da* și *ba*. Prototipul ei negativ ar putea fi antinomiile kantiene. Prototipul ei pozitiv îl vedeau virtuțile aristotelice, la fel cu dialectica liniară. Dar nu e destul să faci să rodească o contradicție, cum făcea, împotriva lui Kant, dialectica

modernă. Nu e destul să o suprimi (*aufheben*) în conținutul ei; trebuie să o suprimi și în caracterul ei formal, de contradicție bilaterală. Dialectica e, pentru noi, știința contradicției ca nefiind contradicție, ci doar *contrazicere*. Așa cum neființa nu putea fi decât neființare, contradicția nu poate fi acum decât contrazicere. Rațiunea poate și trebuie să spună *nu*; dar nefiind neutră, nu spune decât un *da* care să devină un moment: *nu*. Iar rațiunea speculativă, cea a filosofiei — o vom spune împreună cu Hegel, chiar dacă aparent împotriva lui — este cea a afirmării unei teme, nu a menținerii unei contradicții. Pentru că e reafirmare, gândirea poate fi, la un moment dat, negare și contrazicere de sine. Pentru că e orientată, ea poate fi la un moment dat neutră. A rămîne la momentul de neutralitate al rațiunii înseamnă a nu înțelege neutralitatea însăși.“ (*Ibidem*, p. 149) Aceasta e cea de-a treia trăsătură asupra căreia se cuvine să stăruim în cadrul dialecticii noiciene. E vorba de rolul jucat de rațiunea omului în mecanismul dialecticii tematice. Rolul acesta nu e unul neutru, dacă acceptăm un asemenea oximoron, căci a juca un rol înseamnă a înceta să mai fii neutru. Rolul lui nu e neutru așadar, și asta deoarece omul este înzestrat cu rațiune. Rațiunea a primit numeroase și celebre definiții de-a lungul timpului: „facultate a ideilor“, cum spune Kant, „unitatea conștiinței de sine cu conștiința de altul“, cum spune Hegel. Noica o definește astfel: „rațiunea e conștiința devenirii întru ființă“. Prin rațiune, omul e conștient că e prins într-o devenire întru ființă al cărei agent este el însuși. Asta e impresionant în felul în care înțelege Noica rațiunea, că vede în ea nu doar o facultate prin care poți înțelege ceva din afara ei, ci că această facultate e chiar agentul prin care are loc acel ceva pe care îl înțelege. Rațiunea omului își dă seama de o devenire care nu ar avea loc în absența rațiunii. Devenirea despre care e vorba aici e chiar devenirea întru ființă, adică teza, pasul trei din schema dialectică. Acest pas nu se face fără ființa umană.

Dacă despre o contradicție unilaterală între ființă și devenire se poate vorbi și în afara omului, despre o încercare de a rezolva acest echilibru precar sub forma revenirii și regăsirii ființei nu se poate vorbi decât acolo unde există ființă înveștată cu rațiune. Căci a fi conștient de o devenire întru ființă înseamnă să devii în mod conștient întru ea. Rațiunea devine astfel facultatea definitorie pentru ființa umană, o facultate prinsă în întregime în dialectica orientată a ființei. „Rațiunea trebuie înțeleasă în chip viu ca o formă de trimitere către, nu de înregistrare și filtrare a ceva. Așa fiind, rațiunea e partizană. E sectară, fanatică, exclusivistă. Dar e sectară și fanatică pentru ființă. E partizană (de la parte, părtinitoare) pentru întreg, pentru ea însăși. De aici pînă și eșecul rațional, în mizeria noastră infraumană. Căci mizeria omului ține prea adesea tocmai de faptul că el este ființă rațională și că, neajungînd la rațiunea deplină, el păstrează totuși sensul de orientare și deci fanatismul rațiunii. Oriunde e o jumătate de rațiune, în joc e fanatismul ei întreg. Formele noastre individuale de nebunie — și fiecare viață apare celorlalți ca o formă de insanitate — tin și ele, în realitate, de rațiune. De ce să-i înțelegem adesea pe ceilalți ca ființe absurde, sau teratologice, și să nu vedem ce și cît este rațiune în ei? Am putea surprinde atunci că principalul motor, nu numai general dar și individual uman, se dovedește a fi ordinea rațiunii, a acelei rațiuni care e întotdeauna fanatică pentru ea însăși, chiar cînd nu e cu adevărat ea însăși. Filosofia nu are, atunci, să arate că rațiunea e orientată, dacă într-adevăr ființa umană așa o pune în joc, sau așa este ea însăși pusă în joc de rațiune întotdeauna, iar ethosul orientării nu ar avea nici el să instituit, ci doar înțeles pînă la capăt. Poate că în ciuda neutralității, ființa umană trăiește permanent sub acest ethos, chiar atunci cînd manifestă ethosul neutralității. Căci neutralitatea e în definitiv și ea o formă de fanatism, cel al lipsei de fanatism, sau măcar o orientare, cea de a refuza permanent

orice orientare“ (*Ibidem*, p. 152)

Prin rațiune, așadar, omul devine conștient de devenirea întru ființă și începe el însuși să devină în mod conștient. Conștiința devenirii întru ființă însemnă devenire conștientă întru ființă. Odată cu apariția omului în mersul lumii, aspirația către ființă ia chipul devenirii întru ființă, dar al unei deveniri conștiente. Și atunci, se întrebă Noica, ce rol îi revine filosofiei în cadrul acestei deveniri? Filosofia, la Noica, încetează a mai fi o concepție despre lume sau o viziune asupra lumii cu a cărei elaborare se îndeletnicesc câțiva intelectuali, mai mult chiar filosofia nu mai este o activitate de specialitate la care au acces doar o mână de oameni, ci ea devine singura modalitate prin care rațiunea, luând cunoștință de devenirea întru ființă, reflectă această devenire și totodată o săvârșește. Filosofia nu mai e teorie, ci practică, filosofia e realizarea aici, în această lume, a devenirii întru sine de către om.

Noica distinge patru trepte ale devenirii întru ființă: 1. treapta subiectivă devenirii întru ființă — este treapta la care se află fiecare om care are rațiune, dar care nu reușește să o gândească cu adevărat. Este treapta în care conștiința filosofică lipsește, omul fiind o simplă personalitate și atît, o persoană care nu a aflat că ființa ei este angajată într-un sine mai adînc decît cel propriu. Exemplul cel mai strălucit este Goethe. 2. treapta obiectivă a devenirii întru ființă. Rațiunea depășește acum planul sinelui subiectiv și încearcă să obțină mai mult decît persoana individuală. Acum ființa individuală se dechide către comunitatea de semeni din care face parte. Se ivește astfel ipostaza politică și istorică a ființei umane, pe care Noica o dă drept exemplu de întruchipare obiectivă a devenirii întru ființă. 3. treapta absolută a devenirii întru ființă, în care se obține, după model hegelian, unirea treptei subiective cu cea obiectivă. Conștiința de sine individuală se unește cu conștiința de altceva, și astfel

rațiunea umană atinge un stadiu absolut al devenirii într-o ființă, absolut în sensul de dezlegare a rațiunii de orice circumstanță obiectivă sau subiectivă. Aceasta este treapta umanului însuși așa cum se întâlnește el în religie, sau cum mai spune Noica, este treapta conștiinței solidarității planetare. Religia asta a dorit din totdeauna, spune Noica, să modeleze nu doar un individ, nu doar o comunitate, ci umanitatea în întregul ei sau, mai bine zis, umanul însuși. 4. În fine, ultima treaptă este cea a filosofiei. Prin filosofie, omul ajunge să gândească umanul dincolo de el însuși. Este o prejudecată să se creadă că filosofia se preocupă numai de om și că, în consecință, ea urmărește să reflecte și să realizeze numai devenirea *umană* într-o ființă. Ea vrea mult mai mult, filosofia vrea să înțeleagă devenirea într-o ființă dincolo de om, deci vrea să obțină nu doar devenirea *umană* într-o ființă, ci devenirea în genere într-o ființă. Ca o astfel de devenire, în care subiectivul, obiectivul și absolutul nu mai sînt în joc, dialectica, spune Hegel nu poate fi alta decît este la Hegel. Cu două condiții însă, această dialectică să încorporeze ca motor interior contradicția unilaterală și 2. această dialectică să aibă drept cadru categorial tabelul kantian și nu tabelul hegelian din *Logică*, dar un tabel kantian în care s-au operat modificările propuse de Noica. (preluare categoriilor de *autonomie* și de *limitația ce nu limitează*). Se obține astfel o dialectică de cercuri concentrice, în care fiecare cerc e reprezentat de o clasă de categorii kantiene, iar înlănțuirea acestor categorii se face după o dialectică hegeliană ajustată, adică după dialectica noiciană. Iarăși simplificînd nepermis de mult, pot spune că ontologia lui Noica e urmarea împletirii formalismului kantian cu dialectica hegeliană, prin aplicarea unor corecturi de substanță ambelor doctrine. Dacă Kant lucrează cu 12 categorii iar Hegel cu peste 50, Noica nu are nevoie decît de trei: ființă, devenire, devenire într-o ființă. Aceste trei categorii alcătuiesc lupa interpretativă cu

care Noica privește tabelul kantian și dialectica hegeliană, iar corecturile pe care le operează el celor două doctrine se fac în concordanță strictă cu această lupă. Ceea ce face Noica pare o joacă de copii născută dintr-un capriciu speculativ îndoielnic, dar cine a stat să înțeleagă formalismul kantian și dialectica hegeliană nu poate să nu recunoască că triada conceptuală la care ajunge Noica este fie rezultatul unui efort titanic, fie expresia spontană a unei sclipiri de geniu, fie, vai, exercițiul stîngaci al unei inteligente filosofice de diletant. Cine poate spune care dintre cele trei variante e cea corectă? Ține sau nu ține triada lui Noica, iar sticla din care e alcătuită lupa lui interpretativă e una autentică sau o simplă peliculă de celofan? Acestor întrebări nu li se poate răspunde în cadrul unui referat, ci doar de-a lungul unei teze de doctorat.

În concluzie la referatul acesta, ethosul orientării descrie modul de existență al unei rațiuni umane prinse în caruselul dialectic al devenirii întru ființă, dar o rațiune care nu numai că reflectă această devenire, dar chiar pune umărul la realizarea ei. Ethosul neutralității este un caz extrem al ethosului orientării, în care rațiunea, deși pare a contrazice prin pasivitatea ei natura sa orientată, nu face decît să întărească acest ethos. Neutralitatea nu e decît un moment al orientării, iar cine pretinde că poate fi neutru și imparțial în orice chestiune care ține de viață, de la măruntele treburi cotidiene pînă la cele mai abstracte chestiuni teoretice, dovedește, vorba lui Noica, „că nu a înțeles neutralitatea însăși“. Omul e cu adevărat neutru numai după ce moare.

